

μαζική κλίμακα των σημερινών εθνών-κρατών με την αντίστοιχη περιπλοκότητα των κοινωνικών υποθέσεων.

Αλλά η εγκαθίδρυση μιας «πραγματικής δημοκρατίας» των πολλών επιτάσσει ταυτόχρονα και κάτι εξίσου δύσκολο και προκλητικό με την ευρεία κοινωνική αναθέσμιση: τη γένεση νέων πολιτικών υποκειμένων με ένα άλλο *habitus*, σε ουσιαστική ρήξη με τον απολιτικό ατομικισμό του πολίτη-καταναλωτή των σύγχρονων δημοκρατιών. Η διαρκής εμπλοκή των πολλών στην αυτοδιεύθυνση των κοινοτήτων τους απαιτεί μια σταθερή συλλογική μέριμνα για τα κοινά και μια μαζική ψυχοσωματική επένδυση στην ενεργό πολιτική δράση. Αυτή μόνο μπορεί να κάνει την πλειοψηφία να προσφέρει συστηματικά την ενέργεια που θα καταναλώνουν οι κοπιώδεις μαζικές διαβουλεύσεις σε τακτικούς ρυθμούς και την ενέρ-

γεια που χρειάζεται η πραγματική εκτέλεση των συλλογικών αποφάσεων από τους πολλούς. Ένας άλλος τύπος ανθρώπου σε μια άλλη δημοκρατία: έτσι αποκρυπτογραφείται το αίτημα της αυτοθέσμησης του πλήθους ως αίτημα αυθυπέμβασης.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- 1 Για τις παλιότερες αναλύσεις του γράφοντος περί πλήθους, βλ. Αλ. Κιουπκιολής, «Το πλήθος της μεταπολιτικής στους δρόμους της Αθήνας. Δύο θέσεις για τη ριζοσπαστική δημοκρατία», *Σύγχρονα Θέματα* 101, Ιούνιος 2008· του ίδιου, «Το πλήθος της μεταπολιτικής στους δρόμους της Ελλάδας, Πράξη Β': Η εξέγερση», *Σύγχρονα Θέματα* 103, Δεκ. 2008. Για τη σημερινή εξάπλωση του λόγου περί πλήθους, βλ. ενδεικτικά: Κώστας Δουζίνας, «Το πλή-

θος στην πλατεία και το κέντρο των πολιτικών εξελίξεων», *Αυγή της Κυριακής*, 05/06/2011· Πέτρος Παπακωνσταντίνου, «Προοίμιο ελληνικού "Αργεντινάσο"», στο <http://aristerovima.gr/blog.php?id=2371> (πρόσβαση 15/06/2011)· Γιάννης Κιμπουρόπουλος, «Μπορούν και χωρίς εμάς», *Αυγή της Κυριακής*, 05/06/2011.

- 2 Βλ., π.χ. Michael Hardt / Antonio Negri, *Commonwealth*, The Belknap Press of Harvard University Press, Κέμπριτζ (Μασ.), σ. 303-306, 341-344, 358-359.
- 3 Βλ. χαρακτηριστικά, το κείμενο της οργάνωσης Κόκκινο, «Το "κίνημα των αγανακτισμένων" και η Αριστερά», στο http://www.kokkino.org/index.php?option=com_content&view=article&id=2098%3Ato-l-r---&catid=31&Itemid=53, (πρόσβαση 15/06/2011).

ΦΑΛΛΟΓΟΚΕΝΤΡΙΣΜΟΣ: Η ΓΕΡΟΝΤΙΚΗ ΑΣΘΕΝΕΙΑ ΤΟΥ ΜΟΝΤΕΡΝΙΣΜΟΥ

ΑΚΗΣ ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗΣ

Ένα κοινό ανάμεσα στο κίνημα των «αγανακτισμένων» και το Δεκέμβρη του 2008 είναι ότι και τα δύο κατηγορήθηκαν για «αφωνία», για το ότι ήταν ασαφής, συγκεχυμένα, χωρίς συγκεκριμένα αιτήματα. Βέβαια, αυτοί που διατύπωσαν εκάστοτε την κατηγορία δεν συμπίπτουν. Αυτοί που συμβατικά θα αποκαλούσαμε συντηρητικούς, φιλελεύθερους ή *mainstream* σχολιαστές, τη διατύπωσαν και τις δύο φορές. Εκεί που διέφερε η κατάσταση ήταν στο χώρο που μέχρι τώρα χαρακτηρίζαμε χονδρικά «προοδευτικό»: το

Ο Άκης Γαβριηλίδης είναι νομικός, διδάκτωρ του ΑΠΘ και συγγραφέας του βιβλίου Η αθεράπευτη νεκροφιλία του ριζοσπαστικού πατριωτισμού (Futura 2006).

Δεκέμβρη, για έλλειψη καθαρότητας παραπονέθηκαν οι προερχόμενοι από την ανανεωτική αριστερά, ενώ τώρα οι προερχόμενοι από τη ριζοσπαστική αριστερά και την αναρχία. Όλοι οι ανωτέρω έχουν άδικο. Οι κατηγορίες δεν ευσταθούν ούτε στη μία ούτε στην άλλη περίπτωση.

Γιατί δεν ευσταθούσαν το Δεκέμβρη, έχω ήδη εξηγήσει στο παρελθόν.¹ Για τα τωρινά, θα το δούμε παρακάτω. Προς τούτο, θα ήταν χρήσιμο να ξεκινήσουμε ακριβώς από τη σχέση των δύο φαινομένων με τη γλώσσα.

Είναι δηλωτικό ότι και στις δύο περιπτώσεις αναδύθηκε μία καινούρια λέξη για να προσδιορίσει το υποκείμενο της αντίστοιχης δράσης. Τότε ήταν οι *κουκουλόφοροι*,² τώρα οι *αγανακτισμένοι*. Και οι δύο όροι είχαν ήδη μια προϊστορία

στο πολιτικό και κοινωνικό λεξιλόγιο, συνδεδεμένα, όμως, με τη *ριζοσπαστική δεξιά*. Τώρα αναπλαισιώθηκαν και πήραν καινούριο νόημα.

Αυτό αποτελεί από μόνο του αψευδή μαρτυρία του *πολιτικού* χαρακτήρα των αντίστοιχων φαινομένων, με την ειδική έννοια που αποδίδει στον όρο ο Ρανσιέρ: με την έννοια της ανάδυσης *του μέρους εκείνων που δεν έχουν μέρος*, της εμφάνισης ενός υποκειμένου το οποίο δεν υπήρχε μέχρι τότε, δεν αποτελεί την έκφραση κάποιας από τις προσδιορισμένες προηγούμενες ταυτότητες στις οποίες ήταν κατανεμημένο το πεδίο της θεσμοποιημένης (και αστυνομευμένης) πολιτικής. Δεν αρκούσε να πούμε ότι ήταν μια κινητοποίηση της αριστεράς, της δεξιάς, της εργατικής τάξης, του λαού, του

έθνους κ.λπ. –γι’ αυτό χρειάστηκε ένα νέο σημαίνον.

Ιδίως στην πρώτη περίπτωση, το σημαίνον αυτό δήλωνε ένα υποκείμενο που ήταν ταυτόχρονα *μη υποκείμενο*, ήταν κάτι φευγαλέο, κάτι που δηλώνει ως ταυτότητα την απουσία ταυτότητας, ή έστω τη συγκάλυψή της, τη μεταμφίεση –ήταν λοιπόν ένα *queer υποκείμενο*, ήταν ίσως η ίδια η *queerness*. Αυτό υπήρξε, εν πολλοίς, η αιτία της αμηχανίας που προκάλεσε στους επαγγελματίες της πολιτικής. (Και με αυτό δεν εννοώ μόνον όσους εισπράττουν μισθό για την ενασχόλησή τους με την πολιτική).

Με τους αγανακτισμένους, ίσως να μην έχουμε απόκρυψη του προσώπου, έχουμε όμως επίσης μία *queer διάσταση*, η οποία ξενίζει, καθόσον κρίνεται ως *μη επαρκώς αρρενωπή*.

Αν διαβάσουμε τα σχόλια κριτικής και αποστασιοποίησης από το κίνημα των αγανακτισμένων, ιδίως αυτά που προέρχονται από λενινιστές ή από φιλελεύθερους, (από τέκνα της *διαφωτιστικής μήτρας*, εν πάση περιπτώσει), θα δούμε ότι αυτά αντλούνται από δύο κατά βάση αφηγηματικά παραδείγματα. Το ένα είναι το *αριστοκρατικό* παράδειγμα, το αφήγημα του *φόβου των μαζών*, σύμφωνα με τον όρο που εισήγαγε ο Μπαλιμπάρ μιλώντας για τον Σπινόζα: το αφήγημα, δηλαδή, κατά το οποίο «ο όχλος δεν έχει κανένα μέτρο», «τρομοκρατεί, όταν δεν είναι ο ίδιος φοβισμένος», καθώς και ότι «ο λαός είτε υπηρετεί με δουλοπρέπεια, είτε κυριαρχεί με υπεροψία, και ότι «δεν υπάρχει στο λαό καμία αλήθεια και καμία κρίση», κ.ο.κ.³ Η πεποίθηση ότι η κίνηση του πλήθους είναι *συγκεχυμένη*, ανιεράρχητη, χαώδης, είναι εμφανής σε χωρία, όπως το εξής:

«Δεν μπορούμε παρά να αντιμετωπίσουμε με σεβασμό κάθε άνθρωπο που διεκδικεί το δικαίωμά του να εκφράσει με ειρηνικό τρόπο *τα αισθήματα που τον κατακλύζουν*. Όσα ψήγματα κοινωνικής αλληλεγγύης μας έχουν απομείνει στην αφυδατωμένη και αδιάφορη κοινωνία μας πρέπει να είναι αρκετά, ώστε να μας ευαισθητοποιούν απέναντι στις δυσκολίες των συνανθρώπων μας. Ωστόσο, αν κάτι εντυπωσιάζει ανάμεσα στις εκδηλώσεις του *ετερόκλητου πλήθους* των αγανακτισμένων πολιτών, τούτο είναι η *αδυναμία διατύπωσης ενός στοιχειωδώς συνεκτικού πολιτικού λόγου*, η *απουσία λογικών επιχειρημάτων*, καθώς και η πασιφανής *έλλειψη νηφάλιων προτάσεων και ρεαλιστικών αιτημάτων*».⁴

Αυτό, λοιπόν, που προξενεί τη δυσφορία και την περιφρόνηση του κατά τα άλλα ανεκτικού (άνδρα) διανοουμένου, είναι η *απουσία λογικής*. Αυτό ακριβώς απηχεί και σχετική δήλωση που συνυπέγραψαν ΙΙ πανεπιστημιακοί, στην οποία αναφερόταν: «κανείς δεν αμφισβητεί ότι πολλοί συμπατριώτες μας βρίσκονται σε κατάσταση απελπισίας [...] Εξίσου γνωστό είναι όμως, επίσης, ότι *απελπισία και ορθολογισμός* σπανίως συμβαδίζουν».⁵

Είναι ενδιαφέρον ότι τουλάχιστον δύο από τους ΙΙ πανεπιστημιακούς έχουν κατηγορηθεί από αριστερούς διαφωτιστές για «μεταμοντέρνο σχετικισμό».

Το ίδιο *μίσος για τη δημοκρατία* εκφράζεται παραδειγματικά σε κείμενα που επιστρατεύουν ως ερμηνεία την «αιφνίδια αφύπνιση από το όνειρο του ηδονιστικού ατομικισμού»⁶ –η οποία αναπαράγει, σχεδόν αυτολεξεί, την προσέγγιση που επικρίνει ο Ρανσιέρ στο σχετικό βιβλίο του. Επίσης, εκφράζεται μέσω της συχνότατης υποτιμητικής σύγκρισης των συνελεύσεων στις πλατείες με *ομαδική ψυχοθεραπεία*⁷ –άρα με ζητήματα «ιδιωτικά», «απλώς πολιτισμικά», που δεν συνάδουν με τη «σοβαρή» πολιτική.

Το δεύτερο, λοιπόν, στοιχείο που γεννά καχυποψία στους μοντερνιστές είναι ο *υπερβολικός συναισθηματισμός*. Ο φόβος απέναντι στα «αισθήματα που μας κατακλύζουν» παρατηρείται ακόμα και σε σχολιαστές –και των δύο φύλων– από την παραδοσιακή αριστερά, οι οποίοι κατά τα λοιπά διάκεινται ευνοϊκά προς το όλο φαινόμενο.⁸

Αυτή η *φαλλογοκεντρική* σύλληψη της πολιτικής εκφράζεται συχνά μέσα από τη γλωσσική χρήση προτροπών *πειθαρχικού προσανατολισμού του βλέμματος*, όπως «να δούμε το δάσος και όχι το δέντρο», ή «όταν το δάχτυλο δείχνει το φεγγάρι, ο ηλίθιος κοιτάζει το δάχτυλο». Πιστεύω ότι είναι πλέον καιρός να παραιτηθούμε από την καθολικευτική εμμονή του «δάσους» και να στρέψουμε το βλέμμα μας, αντίθετα, στο *δέντρο*. Ή, ακόμα καλύτερα, ούτε καν στο δέντρο: στο *ρίζωμα* στα ριζώματα.⁹ Είναι καιρός για μια έξοδο από τον καταναγκασμό του «ορθού λόγου». Ας γίνουμε και λίγο *ηλίθιοι*. Ή μάλλον, ας παραδεχτούμε ότι *είμαστε ήδη ηλίθιοι*. Και *εμ-παθείς*. Η αρχική κατάσταση του ανθρώπου είναι η *ανοησία*. Το μυαλό των ανθρώπων δεν είναι τόσο οξύ, ώστε να μπορεί να διεισδύει μεμιάς στην καρδιά όλων των προβλημάτων: όταν όμως οι άνθρωποι συζητούν, όταν ακούνε ο ένας τον άλλο και

διαφωνούν, (όπως γίνεται τώρα στις πλατείες), το μυαλό οξύνεται. Και όταν δοκιμάζουν όλους τους τρόπους, τελικά επινοούν κάτι, το οποίο κανείς δεν θα είχε σκεφτεί προηγουμένως.¹⁰

Αν, λοιπόν, η (επι)νόηση στην πολιτική είναι κάτι που προκύπτει όχι από τον «ορθό» λόγο, αλλά από τον *σκέτο* λόγο, από την *κουβέντα*, ίσως ήρθε η ώρα να ανατιμήσουμε την παραδοσιακά «γυναικουλίστικη» δραστηριότητα της *φλυαρίας*, και να την συγκαταλέξουμε μεταξύ των πολιτικών αρετών.¹¹

Οι συνελεύσεις στο Σύνταγμα, στον Λευκό Πύργο, και όπου αλλού έγιναν, ήταν ακριβώς *ομαδικές ψυχο-θεραπείες*. Δηλαδή *προσπάθειες για έναν από κοινού χειρισμό του τραύματος*. Αυτή είναι η δύναμη και η σημασία τους. Τι καλύτερο από αυτό; Τι θα προτιμούσαμε δηλαδή; Ο καθένας από αυτούς τους ανθρώπους να καταφύγει σε ατομική ψυχοθεραπεία; Ή να παραστήσει ότι διατηρεί την ψυχραιμία του και ότι δεν συνέβη τίποτε;

Η ίδια η έξοδος των ανθρώπων στις πλατείες συνιστά μια προσπάθεια να *συνομιλήσουν*, άρα αυτόχρονα να *δράσουν*, να μη μείνουν στην παράλυση και την παραιτήση.¹² Όποιος προσεγγίζει το λόγο της πλατείας με την προσμονή να βρει σε αυτόν λύσεις για το τι να κάνουμε με τα ελλείμματα, ασφαλώς δεν θα βρει. Ο λόγος αυτός δεν μας λέει πώς θα βγούμε από το οικονομικό αδιέξοδο. (Ούτε όμως και κανένας άλλος λόγος, «διαφωτισμένος» ή μη). Όταν οι άνθρωποι τον επιτελούν δημόσια, παράγουν ένα κοινό νόημα για όλα όσα έγιναν τον τελευταίο χρόνο, συμβολοποιούν το κενό που αυτά προκάλεσαν στη ζωή τους. Μπορεί να λένε «βλακείες», αλλά στην εκτύλιξη αυτού του λόγου ζητούμενο δεν είναι η επιστημονική εγκυρότητα και η (εργαλειακά) ορθολογική «αναζήτηση βέλτιστων λύσεων».¹³ Ούτε, εξάλλου, τη διεκδικούν οι ομιλούντες. Είναι η ίδια η επιτέλεση της κουβέντας ως δεξιολογίας,¹⁴ ως «μέσου χωρίς σκοπό».¹⁵ *Γι’ αυτό ακριβώς είναι πολιτική*. Με αυτή την *επιθυμία συνομιλίας* (και με την *κλήρωση* η οποία τη ρυθμίζει), αναδύεται η «αρχή του οποιουδήποτε», η αρχή όσων δεν έχουν καμία εκ των προτέρων προσδιορισμένη αρμοδιότητα να άρχουν. Δηλαδή, η έμπρακτη λειτουργία της *δημοκρατίας*, σε βαθμό που είχε να συμβεί στην Αθήνα από την εποχή του Κλεισθένη.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- 1 Akis Gavrillidis, «Greek riots 2008: A mobile Tian An Men», στο S. Economides / V. Monastiriotis (επιμ.), *The Return of Street Politics? Essays on the December Riots in Greece*, The Hellenic Observatory, LSE, Λονδίνο 2009. Επίσης, Άκης Γαβριηλίδης, «Δεκέμβρης 2008: Μια κινητή Τιαν Αν Μεν», <http://rnbnet.gr/details.php?id=1148>, καθώς και «Οι καθηγητές του τίποτα. Η αντι-εξέγερση ως πολιτική επιστήμη», *Θέσεις* 113 (Οκτ.-Δεκ. 2010), <http://wp.me/pl1eYIR-38>.
- 2 Ας μου επιτραπεί να παραπέμψω σε ακόμα ένα σχετικό κείμενο που είχα γράψει τότε «εν βρασμώ», με τίτλο «Γιατί είμαι με τους κουκουλοφόρους», και που δημοσιεύτηκε στο σάιτ του Ελληνικού Κοινωνικού Φόρουμ (<http://www.socialforum-media.gr/forum/viewforum.php?f=5>, αλλά τις μέρες που γράφονται οι γραμμές αυτές δεν φαίνεται να λειτουργεί), και εν συνεχεία στο περιοδικό *Πανοπτικόν*.
- 3 Σπινόζα, *Πολιτική Πραγματεία*, κεφ. 7, §27· η απόδοση δική μου. Βλ. επίσης, Étienne Balibar, «Spinoza, l'anti-Orwell: la crainte des masses», *Les Temps Modernes* 470 (Σεπτ. 1985).
- 4 Δημήτρης Σκάλκος, «Της άρνησης και της αγανάκτησης», *Athens Voice*, 7/6/2011. Οι υπογραμμίσεις, όπου δεν αναφέρεται αλλιώς, είναι δικές μου.
- 5 «Διακήρυξη πανεπιστημιακών υπέρ του Μεσοπρόθεσμου», *Τα Νέα*, 14/6/2011.
- 6 Ανδρέας Πανταζόπουλος, «Οι κραυγές του συναισθηματικού πολίτη», *Βήμα*, 18/6/2011. Βλ. και εδώ, σ. 7-8.
- 7 Πρβλ. Δ. Χατζής, «Σκέψεις για την πλατεία Συντάγματος», στο μπλογκ με την εύγλωττη επωνυμία: *avantgarde2009*: «υπάρχει πραγματικά ένα χάσμα ανάμεσα στην προσπάθεια συνέλευσης (λέμε προσπάθεια, γιατί δεν έχει συγκροτηθεί ουσιαστικά σε σώμα και μοιάζει πολλές στιγμές με ομάδα ψυχοθεραπείας) και στο ετερόκλητο πλήθος απογοητευμένων πατριωτών».
- 8 Π.χ., ο Νικόλας Σεβαστάκης, σε άρθρο του με τίτλο «Η αγία καθαρολογία και οι πλατείες της “Αγανάκτησης”» (μπλογκ *REDNotebook*, 30/5/2011· βλ. και εδώ, σ. 5-6), το οποίο ακριβώς γράφτηκε για να επικρίνει τους «οπαδούς της πολιτικής ορθότητας» που στέκονται επιφυλακτικά απέναντι στο κίνημα, σπεύδει ήδη εξ αρχής να διευκρινίσει ότι «Δεν είναι ας πούμε καθαρολογία μια ορισμένη απόσταση από τη μαγεία της ταύτισης στην οποία μπορεί να σε παρασύρει η “πολιτική του συναισθήματος”». Επίσης, οι κατά τα άλλα πολύ ενδιαφέρουσες «Σκέψεις με αφορμή την πλατεία Συντάγματος» της Σίας Αναγνωστοπούλου (*Αυγή*, 12/6/2011), κλείνουν με μια έκκληση για «διεκδίκηση μιας πολιτικής του ορθού λόγου», ελάχιστα ταιριαστή προκειμένου για ένα κίνημα που αυτοπροσδιορίζεται με βάση ένα πάθος, αλλά και εσωτερικά ασυνεπή, εφόσον αναφέρεται στη «συγκρότηση με ορθολογικό τρόπο –δηλαδή ταξικό και ιδεολογικό– πολιτικών μετώπων», λες και τα ταξικά και, ιδίως, τα ιδεολογικά μέτωπα μπορούν να συγκροτηθούν με βάση τον «ορθό λόγο».
- 9 Βλ. Gilles Deleuze / Félix Guattari, *Mille Plateaux*, éd. de Minuit, Παρίσι 1980, σ. 9 επ.
- 10 Παράφραση από την *Πολιτική Πραγματεία* του Σπινόζα, κεφ. 9 §14.
- 11 Πρβλ. σε αυτό το πνεύμα, Paolo Virno, «Φλυαρία και περιέργεια. Η “διάχυτη εκπαίδευση” στο μεταφορντισμό», μτφρ. Α. Γαβριηλίδης, *Σύγχρονα Θέματα* 103 (2008), σ. 52-57, <http://wp.me/pl1eYIR-5D>. Επίσης, από μια άλλη οπτική, <http://imerisiadiataxi.blogspot.com/2011/05/rouerta-de-sol.html>.
- 12 Κατ’ αυτή την έννοια, δεν αποτελούν «έκφραση απελπισίας», όπως φαντάζονται οι ΙΙ πανεπιστημιακοί, αλλά έκφραση *ελπίδας*.
- 13 Και ωστόσο, αυτή η *ά-σκοπη* δραστηριότητα, παρά τον «ανοικονόμητο» χαρακτήρα της, ή ίσως *εξαιτίας* αυτού, είχε ήδη πολύ *θετικότερη συμβολή* για την άρση του αδιεξόδου, απ’ όσο χίλιες διατυπώσεις «νηφάλιων προτάσεων και ρεαλιστικών αιτημάτων» και εκατό συσκέψεις διπλωμάτων και οικονομολόγων. Μπορεί, λοιπόν, να είναι ασύμμετρη προς την οικονομική λογική μέσω και σκοπών, προς τον υπολογισμό κόστους και οφέλους, αλλά παράγει αποτελέσματα και *στην ίδια την οικονομία*.
- 14 Βλ. Πάολο Βίρνο, *Δεξιοτεχνία και επανάσταση*, Ελευθεριακή Κουλτούρα, Αθήνα 2002.
- 15 Βλ. Giorgio Agamben, *Mezzi senza fine. Note sulla politica*, Bollati Boringhieri, Τορίνο 1996, σ. 70 και *passim*.

Η ΑΥΓΗ

ΠΡΩΙΝΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ